

Zeneértő hallgatók a felsőoktatásban

A zenetanulásnak, zenével való foglalkozásnak társadalmi szempontból három fő funkcióját szokták kiemelni: a megújító-erősítő, a szórakoztató-lazító és a menedéket nyújtó szerepét. Amikor tanulmányunkban elsősorban az iskolai pályafutásra gyakorolt hatásával foglalkozunk, a zenetanulás dinamizáló, mobilizáló erejére kívánunk fókuszálni (Lonsonczi, 1969). Az iskolai pályafutás eredményességét támogató erőforrások között sokáig elsősorban a szülők magas társadalmi státusát, iskolázottságát tartotta számon a szakirodalom. Az utóbbi évek vizsgálatai viszont rámutattak arra: az iskola sokat tehet azért, hogy az alacsony státusú családból származó fiatalok sikeres tanulókká váljanak. Az iskola ennek szolgálatában álló eszköztárának egyik pillére a tanulók extrakurrikuláris foglalkoztatása (Antrop-González & Garrett, 2003; Pusztai, 2009). Azok a vizsgálatok, melyek az iskolák tanórán kívüli foglalkozásainak hatását mérték, az eredményesség növekedése és a tanórán kívüli iskolai tevékenységek közötti összefüggést vizsgálták a szülői háttér kontrollja alatt, arra keresve a választ, hogy milyen és mennyi extrakurrikuláris elfoglaltság számít effektív támogatásnak. A kutatások rámutattak, hogy a hiperhálózott tanuló, aki sok tanórán kívüli tevékenységet folytat, a várakozással ellentétben jól teljesít (Broh 2002). Kardinális kérdés az is, hogy a különórákat az iskola szervezi-e vagy a tanuló szülei finanszírozzák.

Az extrakurrikuláris tevékenységek sokfélék lehetnek, a szakirodalom öt nagy csoportba sorolja azokat. Egy részük a tanórai és az otthoni tanulmányi munka hiányosságainak ledolgozására vagy annak megfejtésére szolgál, másik részük sporttevékenység, a mozgáskultúra fejlesztése, harmadik típusuk a zenei műveltség szerzésével (zenetanulással, énekkarral) függ össze, negyedik típusba az iskolai közéletben való részvételt soroljuk, az ötödikbe a vallásos vagy karitatív tevékenységek tartoznak. Többféle extrakurrikuláris tevékenység – a sport, a művészet, a tudományos és szakmai tárgyú, tanórán kívüli elfoglaltság – jótékony hatása közvetlenül is kimutatható a jegyek általános javulásában és a sikeres felvételi vizsgák terén. Más extrakurrikuláris tevékenységek esetén közvetett kedvező hatást mértek, például a tanórán kívüli

részvétel az iskolai közéletben, s főként az ezen a téren kifejtett önkéntes munka elősegíti a pozitív elköteleződést az iskola iránt, ami jótékony hatással volt a tanulmányi sikerre (Meier, 1999; McNeal, 1999).

A zenei tanulmányok, a hangszeres zenélés, a zenekari részvétel kiemelkedően hatékony extrakurrikuláris befektetésnek tűnnek, melyeknek a többi tantárgyból nyújtott teljesítményre, különösképpen a matematikai és a nyelvi eredményekre gyakorolt folyamatos kedvező hatását igazolták a vizsgálatok (Broh, 2002; Deasy, 2002; Babo, 2004). Lényeges eredmény, hogy ez a pozitív hatás a társadalmi gazdasági státus kiszűrése után is megmaradt. A zenélés és a kognitív fejlődés pozitív kapcsolatát nemcsak a tantárgyi teljesítmények, hanem többféle gondolkodási képesség tekintetében is realizálták (Bahna-James, 1991), s a felsőfokú továbbtanulásra való sikeres felkészülést is határozottan támogatni látszik a zenetanulás (Johnson-Memmitt, 2006). Más kutatások a tanulmányi munkához való viszonyulásra, a fegyelmezett, kitartó munkavégzésre, valamint a tanulmányokon kívüli területekre kiterjedő kedvező hatásokat veszik számba, például a zeneórára járók körében az átlagosnál kevesebb hajlandóságot mutattak ki az alkohol- és drogfogyasztásra (Cooley et al., 1995), fegyelmi vétségekre, lógásra, lemorzsolódásra (Deasy, 2002).

Korábbi – három ország határ-menti régióira kiterjedő, végzős középiskolásokkal foglalkozó – kutatásunkban az iskola által kínált, tanításon kívüli, közösségi lehetőségeket vizsgáltuk. Megállapítottuk, hogy a tanulmányi kiegészítő munka (szakkör és felzárkóztatás), a sport és a hitéleti alkalmak inkább rendelkezésre állnak az iskolákban, míg politikai, karitatív és hobbitevékenységekre lényegében nem teremtenek alkalmat a középiskolák. Megfigyeltük, hogy az állami és önkormányzati fenntartású középiskolások jóval többen járnak szakkörökre az érettségi- és felvételi tartárgyakból, mint a felekezeti középiskolások. A felekezeti iskolákban az extrakurrikuláris alkalmak között nagyobb teret kap az általános és a művészi képességfejlesztés, valamint a vallásos nevelés és a közösségépítő tevékenységek sora. Ami a zenei nevelést illeti, azt tapasztaltuk, hogy a felekezeti iskolások körében feltűnően sok volt a zeneiskolás, énekkaros (Pusztai, 2009). Mivel a nemzetközi szakirodalom alapján egyértelműnek tűnik, hogy a művészeti extrakurrikuláris tevékenységek nemcsak képességfejlesztéssel, hanem a tanulmányi pályafutást támogató értékek átadásával járulnak hozzá a tanulók előmeneteléhez, jelen tanulmányban arra koncentrálnánk, hogy milyenek a zeneértő hallgatók, s milyen összefüggés mutatható ki a hallgatók zenei érdeklődése és eredményessége között.

Zenehallgatási szokások és „zenei tőke”

Elemzésünk fő célja, hogy pontosabb képet kapjunk a hallgatói életvilág azon speciális szeletéről, mely a zene jelenséggel kapcsolatos. A Partium területén felvett Regionális Egyetem kutatási adatbázisa (2005) több szempontból is alkalmas arra, hogy ezt a területet elemezzük: a kérdőív omnibus jellegéből adódóan lehetőséget ad arra, hogy pontosabb adatokat kapjunk például a koncertre járás gyakoriságáról vagy a hangszeres zene életmódban való megjelenéséről. A kutatás során olyan kérdésblokkal is dolgoztunk, mely a kulturális tőke felmérését célozta meg – ez pedig természetesen tartalmazta a magas-kulturális ellátottság adatait, ezáltal a szülők, illetve a megkérdezett komolyzenei gyűjteményének főbb mutatóit. Bourdieu (1978) nyomán, aki a kulturális tőke objektívált, inkorporált és intézményesített formáját különítette el, kísérletet teszünk arra, hogy egy fajta „zenei tőkét” különítsünk el, hiszen a kérdőív annak objektívált (tárgyasult), illetve inkorporált (bensővé tett) típusára vonatkoztatva is kínál számunkra változókat. A kulturális tőke eloszlása a társadalomban igen kiegyenlítetlen, s ezt a sajátosságot csak fokozza, hogy – Bourdieu szerint – a legnehezebben megszerezhető tőkefajtról beszélünk, mely az egyenlőtlenségek generálásában, a rekonverzió folyamatában kulcsszerepet játszik. A középosztály és az elit életvilága, tudáskincse nagyban épít olyan tartalmakra, melyek a tömegkultúrától eltérő művelődési mintákat kínálnak számukra, hiszen ezek birtoklása képes megerősíteni az egyének társadalmi pozícióját. Mindez a gondolatmenet felfűzhető a zene jelenséggel is – a magas kultúrához kapcsolódó zenei műfajok fogyasztása, dekódolása, objektívált formáinak birtoklása erősen kapcsolódik a társadalmi egyenlőtlenségek jelenséggel.

A zeneszociológiai vizsgálatok rámutatnak arra, hogy a zenehallgatási szokásoknak igen erős a generációs beágyazottsága. Az ifjúsági életszakasznak ebből a szempontból kitüntetett szerepe van, hiszen a mai magyar felnőtt lakosság igen jelentős hányada szinte a zene világán „kívül rekedt”, és tudatos zenehallgatási szokásokat kevésbé vagy alig tud felmutatni. Mindeközben az ifjúsági életszakaszban annak identitásképző funkciója igen erőteljes (főleg a tömeg-kulturális műfajoké, elég, ha csak a szubkultúrák világára gondolunk), s a zene a diákok életmódjának szerves részét képezi.

A szabadidő-kutatások világából szemlélve a kérdést: a zene világa két részre látszik szakadni – ennek modellezésében Hunyadi (2005) ezredforduló után készült kutatásai adnak számunkra támpontokat. A szerző megkülönböz-

teti a hagyományos, illetve modern szabadidő-orientációt: az előbbi az olvasás, színházba járás (stb.) tevékenységeit öleli fel, míg az utóbbi a számítógépekhez, internethez, moziba járáshoz (stb.) kapcsolódik. A hangversenyek, koncertek látogatása a tevékenységi körök kétdimenziós modelljében a hagyományos elemek közé sorolódnak be, a tömegkultúra műfajainak fogyasztása, a könnyűzenei koncertek látogatása azonban inkább a második csoportba áll közel. Antalóczy, Füstös és Hankiss (2010) kétdimenziós ábrája, amely a kulturális tevékenységeket ábrázolja, alátámasztja ezeket a tendenciákat: a könnyűzene és a komolyzene a rekreatív–klasszikus tengely ellentétes pólusain helyezkedik el, miközben a komolyzenei koncertek más, magas-kulturális intézményekhez közeli pozícióit mutatnak fel. A szerzők, elemzésük során, klaszteranalízis segítségével különítették el kultúrafogyasztó típusokat, melyek közül az opera- és a hangverseny-látogatás leginkább a minta körülbelül 10 százalékát kitevő „kulturális elite” volt jellemző. Az ebbe a klaszterbe tartozók között nem volt szignifikáns különbség a nem és a településtípus változója mentén, ugyanakkor az iskolai végzettség és az életkor hatása markánsnak mutatkozott (a felsőfokú iskolai végzettség emelte az ebbe a csoportba tartozás valószínűségét, míg a magasabb életkori kohorszba való tartozás csökkentette).

A zenei műfajok kedveltségét vizsgálva, ugyanennek a mintának az adatait elemezve, Benedek (2010) a komolyzene jelentős lemaradását rögzítette (budapesti mintában, más zenei műfajokhoz viszonyítva). Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a megkérdezettek húsz százaléka állította, hogy az elmúlt 12 hónapban legalább egy komolyzenei rendezvényen vett részt. Hozzá kell azonban tennünk, hogy a felnőtt lakosság körében a könnyűzenei események sem sokkal látogatottabbak, a válaszadók fele ugyanis ilyen jellegű eseményeken sem vett részt a megelőző évben.

Végzős hallgatók zenei tőkeforrásai

Jelen kutatás empirikus része a Regionális Egyetem Kutatócsoport¹³ 2005-ös, majdnem ezer főt érintő lekérdésén alapul. Ez egy határ-menti térség¹⁴ végzés előtt álló nappali tagozatos hallgatóit érintette (Nyíregyházi Főiskola, Köl-

¹³ NKFP-26-0060/2002

¹⁴ Az ukrán, a román és magyar határ által keresztülszelt kutatási régió történetileg, gazdaságilag és kulturálisan is szervesen összekapcsolódik (Kozma & Pusztai 2006).

csey Ferenc Református Tanítóképző Főiskola, Kárpátaljai Magyar Tanítóképző Főiskola, Partiumi Keresztény Egyetem, valamint a Debreceni Egyetem következő karai: BTK, TTK, Orvosi Kar, Műszaki Főiskolai Kar, Agrártudományi Kar, Pedagógiai Főiskolai Kar, Egészségügyi Főiskolai Kar, Állam és Jogtudományi Kar, Közgazdaságtudományi Kar).¹⁵

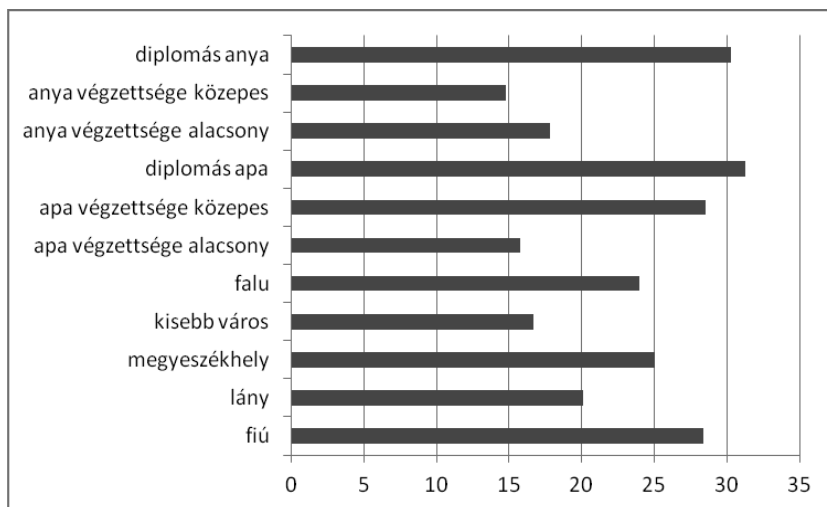
A Regionális Egyetem Kutatócsoport kérdőíves vizsgálata, profiljából adódóan, több területet fedett le, ugyanakkor összefüggő, a zenével kapcsolatos kérdésblokkot nem tartalmazott. Magában foglalja azonban a komolyzenei CD-k, lemezek számának becslését, a hangversenyre és koncertre járás gyakoriságát, valamint a hangszeres játék gyakoriságát. Elemzésünk során a releváns változókat a nem, a településtípus, a szülők iskolai végzettsége, valamint a gazdasági tőke mutatójának segítségével vizsgáltuk meg. A gazdasági tőke nagyságát a tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottság¹⁶ adatai alapján becsültük, és ez alapján osztottuk be a hallgatókat kis, közepes, illetve nagy ellátottságú csoportba.

Az általunk kialakított zenei tőke változónak alapvető elemét képezte a zenei fogyasztás tárgyiasult rétege. Erre kérdőívünkben két kérdés vonatkozott: egyrészt a szülők tulajdonában lévő gyűjtemény, másrészt pedig a megkérdezettek a saját komolyzenei albumainak számát becsülték meg. A szülők 31 százaléka, a diákok 44,1 százaléka nem rendelkezett komolyzenei lemezekkel (azok átlagos száma a mintában 22,9, illetve 14,4 volt). A fiatalok komolyzenei albumainak átlagos számára a településtípus, a gazdasági tőke, valamint az édesanya iskolai végzettsége nem gyakorolt hatást, a nem és az apa iskolai végzettsége viszont igen (sig.: 0,05). A fiúk (19,4) szignifikánsabban több komolyzenei albumot birtokolnak, mint a lányok (11,7), valamint átlag feletti értékek mutatkoztak a diplomás apák gyermekeinél is (20,4). A szülők komolyzenei gyűjteményére a gazdasági tőke változóján kívül minden változó hatást gyakorolt. Magyarázatra talán csak a két nemnél tapasztalható eltérő átlagok szorulnak – véleményünk szerint ez a felsőoktatásban tanuló fiúk magasabb státusú társadalmi-kulturális háttérével magyarázható (Fényes 2010). Kiemelésre érdemes, hogy a településtípusok kapcsán a legalacsonyabb értékeket a kisvárosokból származó diákok produkálták, miközben a falusiak alig maradnak le a megyeszékhelyről származó diákok mögött (1. ábra).

¹⁵ N=952

¹⁶ Az elemzésünkben felhasznált tartós fogyasztási cikkek a következők voltak: saját lakás, nyaraló, telek, családi ház, számítógép, cd-lejátszó, hifi, mobil, dvd-lejátszó, autó.

1. ábra: A szülők komolyzenei albumainak átlagos száma alminták szerint

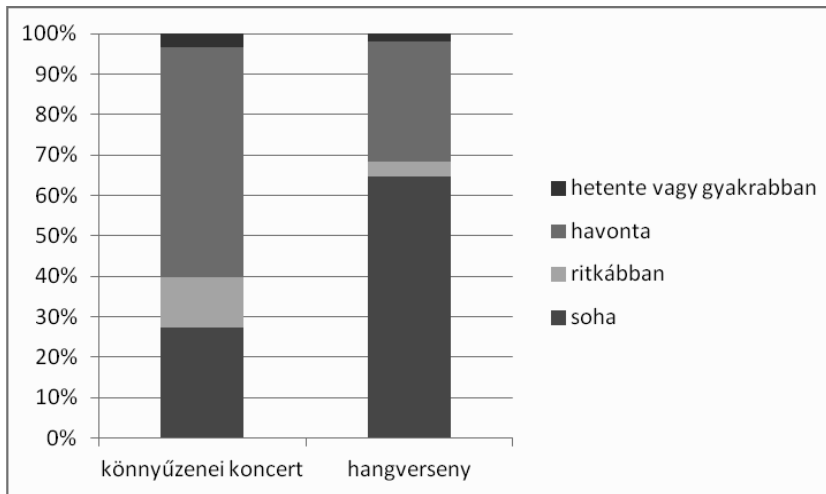

Forrás: Regionális Egyetem 2005

A következő lépésben a hallgatók életmódjában, szabadidő felhasználásában vizsgáltuk meg a zenei fogyasztás helyét és szerepét – ehhez először a hangversenyek és a könnyűzenei koncertek látogatási gyakoriságát tekintettük át (lásd a 2. ábrát a következő oldalon).

Benedek már említett, budapesti mintán alapuló vizsgálatához viszonyítva kijelenthetjük, hogy a könnyűzenei koncertek látogatása jóval gyakoribb, mint a felnőtt népesség esetében (ott a megkérdezettek 56 százaléka egyszer sem, 27 százaléka legfeljebb öt ilyen jellegű eseményen volt az elmúlt egy évben), és valamivel kedvezőbb adatokat kapunk a hangversenyek kapcsán is (a felnőttek 87 százaléka egyszer sem, vagy legfeljebb öt alkalommal vett részt komolyzenei rendezvényen).

2. ábra: Zenei események látogatásának gyakorisága a hallgatók körében

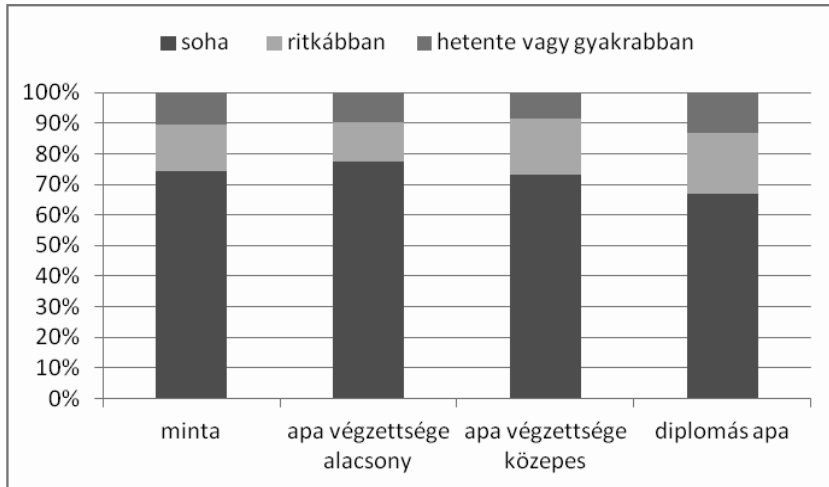

Forrás: Regionális Egyetem 2005

Amikor megvizsgáltuk, hogy mivel magyarázható a populárisabb vagy klaszszikusabb zenei érdeklődés, a magyarázó változók közül a zenei események látogatására ebben az esetben sem hatott a gazdasági tőke és a településtípus változója. Szignifikáns kapcsolat rajzolódott ki viszont az apa és az anya iskolai végzettségével, valamint a nem változójával. Ez utóbbi esetben a cellagyakoriságok a legmagasabb kategóriában nem tették számunkra lehetővé az elemzést, a „ritkábban” válaszlehetőség azonban a könnyűzenei koncertek, valamint a hangversenyek esetében is a lányok nagyobb aktivitását mutatta.

A hangszeres zenélés gyakorisága a hangversenyek látogatásának mintáját idézi: a hallgatók 74 százaléka soha nem végzi ezt a tevékenységet, és mintegy 10 százalékuk zenél napi vagy heti rendszerességgel. A magyarázó változók közül egyedül az apa iskolai végzettsége lesz markáns hatású (sig.: 0,05), s a már megszokott kapcsolati irányt hozza. Kiemelésre érdemes, hogy a nemi differenciák, illetve az anya iskolai végzettségének ebben a vonatkozásban nem ragadható meg a magyarázó ereje (3. ábra).

3. ábra Hangszeres zenélés gyakorisága a mintában, illetve az apa iskolai végzettsége szerint

Forrás: Regionális Egyetem 2005

Az eddig felhasznált változóink összevonásával alakítottuk a „zenei tőke” indexét oly módon, hogy a komolyzenei albumok birtoklása és a zenei események látogatása kapcsán egy-egy nagy, közepes és kis aktivitású csoportot alakítottunk ki úgy, hogy az elemszámok többé-kevésbé azonosak legyenek.¹⁷ A zenei tőke skálaértéke átlagosan 4,4-es volt. Varianciaanalízissel és kхи-négyzet próbával megvizsgálva az átlagokat azt találtuk, hogy a nem magyarázó ereje eltűnt (mint láttuk, a zenei tőke alkotóelemeinek különböző részei lány-, illetve fiúdominanciájúak), a településtípus és a gazdasági tőke hatása itt sem volt megragadható, a szülők iskolai végzettsége pedig a már megszokott, lineáris módon alakította a zenei tőke indexértékét.¹⁸ A szülők végzettsége kapcsán kiemelhetjük: a diplomás apák kedvező hatása markánsabb, mint a diplomás anyáké.

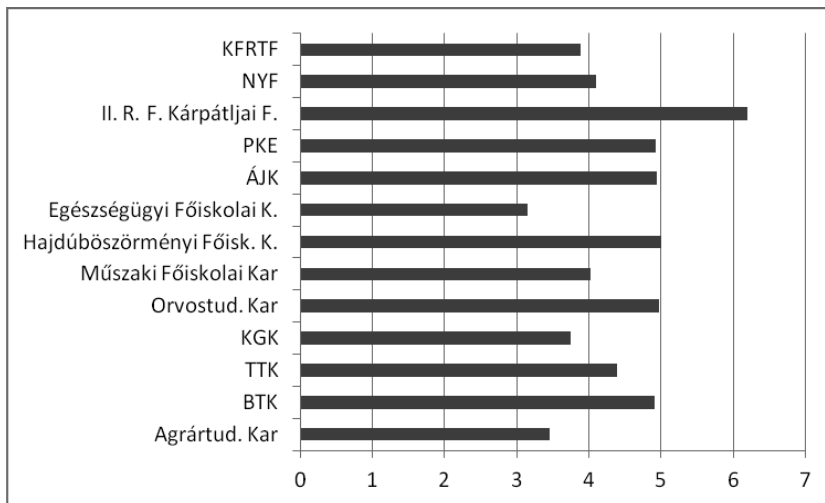
¹⁷ Egy változó esetén a legkisebb aktivitású csoportba kerülésért egy, a legnagyobb aktivitású csoportba kerülésért három indexpont járt, így egy hallgató legfeljebb 15 pontot érhetett el a zenei tőke skáláján (az indexet öt változó segítségével képeztük).

¹⁸ Alapfokú végzettségű apa: 4, középfokú végzettségű apa: 4,3, diplomás apa: 5,1, alacsony végzettségű anya: 4, közepes végzettségű anya: 4,3, diplomás anya: 4,8.

Elemzésünk első szakaszának végén arra vállalkoztunk, hogy a zenei tőke indexértékeit kari bontásban is megvizsgáljuk.¹⁹ Az ábráról leolvasható (4. ábra), hogy a zenei tőke értéke – valószínűleg annak túlnyomórészt tradicionális, klasszikus műveltséghez kapcsolódó sajátosságai miatt – a kárpátaljai almintában volt a legmagasabb.²⁰ Habár a határainkon túli hallgatók szüleinek iskolai végzettsége alacsonyabb a hazai hallgatókéinál, zenei tőkéjük (ugyanúgy, mint a könyvolvasás tekintetében) gazdagabbnak tűnik, vagyis a (Gereben Ferenc szavaival) fordított Máté-effektus érvényesül (Gereben, 1999). A határon belüli karok-intézmények közül kiemelkednek a bőszi főiskolai kar, a BTK és az Orvostudományi Kar átlagai, míg az ellenkező póluson három nem humán beállítottságú almintát találunk (Egészségügyi Főiskolai Kar, Agrártudományi Kar, Közgazdaság- és Gazdálkodástudományi Kar).

4. ábra: A hallgatók zenei tőkemutatóinak átlagai karonként

Forrás: Regionális Egyetem 2005

¹⁹ Az egyes kari alminták elemszáma egy esetben még nem érte el a kritikus 25 fős cellagyakoriságot: az Állam- és Jogtudományi Karon 16 fő képezte a karokra nézve reprezentatív mintát. A kari struktúra a Debreceni Egyetemen a 2005-ös adatfelvétel óta átalakult. A Zeneművészeti Kar 4 fővel képviseltette magát a vizsgálatban, így ezek a hallgatók nem képezhettek külön almintát.

²⁰ A kárpátaljai magyar kisebbség ilyen irányú tradicionális beállítottsága más kulturális jelenségek vizsgálataiban is visszaköszön (pl. az olvasás- vagy értékszociológiai vizsgálatokban).

Elemzésünkben hallgatói szabadidős orientációtípusokat különítettünk el, a különböző zenei aktivitási formákat ennek szűrőjén keresztül vizsgáljuk meg. A klasztereket a hallgatók szabadidős tevékenységeinek gyakoriságaira támaszkodva²¹ alakítottuk ki listwise módszerrel. Három csoportot sikerült identifikálnunk: egy modern (számítógép-orientált, N= 296), egy praktikus (hagyományos kulturális beállítottság – olvasás, könyvtárba járása stb. – keveredik a modern elemek bizonyos körével, N= 270),²² illetve egy tévész csoportot (N=272), amely egyedül a televíziózás területén mutatott nagy gyakoriságokat. A Hunyadi Zsuzsa által megnevezett hagyományos szabadidős orientáció 2005-ben a diákoknál már nem volt megragadható – a hallgatói életmód ekkorra már oly mértékben tartalmazott számítógép-használathoz kapcsolódó elemeket, hogy pusztán klasszikus aktivitású csoportot nem tudtunk kimutatni.

Az egyes tevékenységek gyakoriságai alapján kijelenthetjük: a zenei aktivitási formák leginkább a praktikus csoportra jellemzőek – ebben a hallgatói almintában figyelhettük meg a hagyományos szabadidő keveredését a modern elemekkel. A „soha” válaszok azonban ebben a csoportban is többséget alkotnak a hangversenyek és a hangszeres zene esetében. A modern alminta a könyvnyűzenei koncertek területén mutatott ki fokozottabb aktivitást: a „soha” válasz százalékos aránya, ha hajszálnyival is, de alatta marad a praktikus csoport értékének. A magas kultúrához szorosabban kötődő műfajoknál a modern csoport a tévészkhöz hasonló, ha nem is akkora mértékben, de távolságtartást mutat (5. ábra). Kiemelhetjük, hogy a hangszeren soha nem játszó diákok aránya is a modern kategóriában a legmagasabb (80,4%), ettől az értéktől még a tévész alminta százalékos aránya is kedvezőbb (78,7%).

Ezt követően a komolyzenei albumok számát, illetve a zenei index értékét vizsgáltuk meg, varianciaanalízis segítségével, a kialakított klasztercsoportok alapján. Az eredmények a saját albumok kapcsán nem szignifikánsak, a szülőkre vonatkoztatva viszont igen: az ide vonatkozó átlag a modern csoportban 21,4, a praktikus csoportban 26,7, míg a tévész alminta esetében mindössze 15,2.

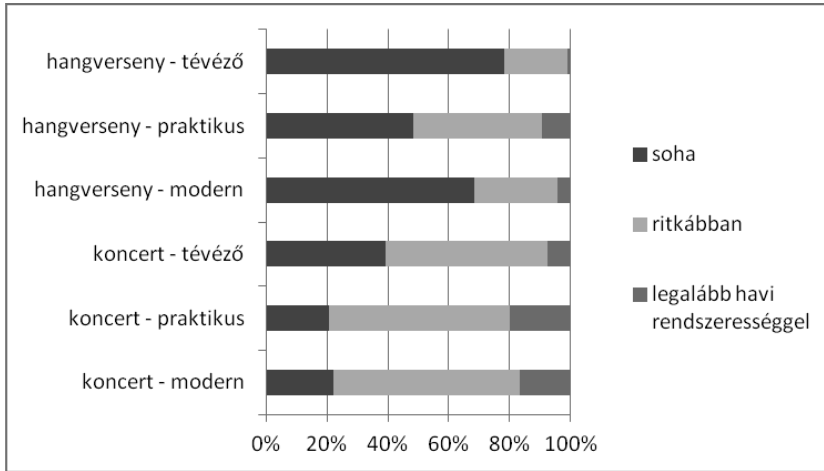
Kijelenthetjük tehát, hogy bár a modern csoport szüleinek releváns gyűjteménye nagyobb, a komolyzenei események látogatására, a hangszeres zenére ezeknél a hallgatóknál ennek az induló előnynek már nincsen hatása. A zenei

²¹ A tevékenységek, látogatott intézmények a következők: színház, művész mozi, mozi, múzeum, könyvtár, koncert, internet-kávézó, hangverseny, könyvesbolt, művelődési ház, pláza, turkáló, kocsma, cukrászda, fesztivál, bál-mulatság.

²² Kivétel például a számítógépes játék és a chat, míg az e-mailezés, szörfözés mutatói magasak.

tőke indexértéke (melynek része a könnyűzenei tartalom is) ugyanakkor az „elvárt” sorrendet rajzolják ki: a praktikus hallgatók 5,3, a modern diákok 4,1, míg a tévéző alminta 3,7-es átlagértéket mutat fel.

5. ábra: Könnyűzenei koncertek és hangversenyek látogatásának gyakorisága a szabadidős klaszterek alapján

Forrás: Regionális Egyetem 2005

Zenei tőke és értékorientáció

A hallgatói minta értékpreferenciáinak közös vonása, hogy a tizenöt felsorolt érték²³ közül a fiatalok több mint háromnegyede számára rendkívül fontosak a szerelem, boldogság, a család biztonsága, az igaz barátság és a belső harmónia. Ezek a mérési eredmények teljes mértékben egybevágnak a magyar fiatalság körében tapasztaltakkal (Bauer, 2005). A kisebb közösségekbe zárkózás jelentheti a nagyobb struktúrából való kiábrándultságot, a bizonytalanság elleni védekezést. A legkevesebben tartják fontosnak a haza védelmét és a vallásos

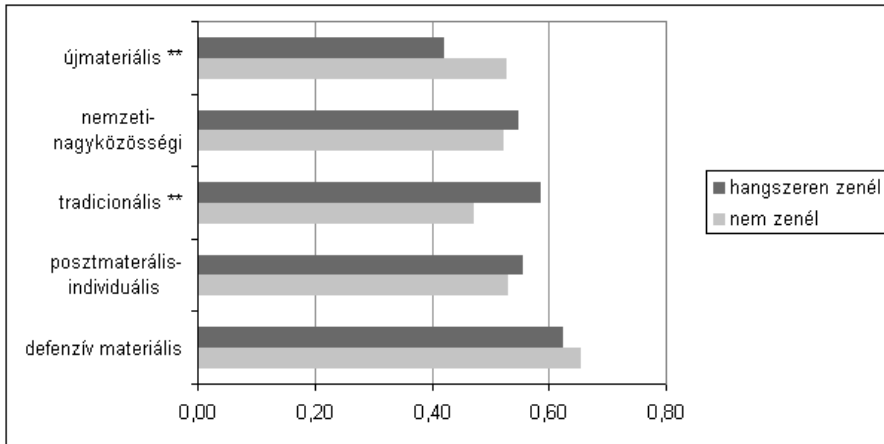
²³ A felsorolt értékek a következők voltak: belső harmónia, hatalom, szabadság, társadalmi rend, élmények, anyagiak, haza megtartása, fantázia, békés világ, tiszteletreméltó szokások, vallásos hit, család biztonsága, változatos élet, igaz barátság, szerelem.

hitet. Egyes értelmezések ezeket a kifejezetten közösséghez kötődő értékeket az általános társadalmi tudat dimenzióinak tartják (Bauer, 2005), s ezt továbbgondolva, az ezekkel kapcsolatban megmutatkozó indifferens viselkedést talán valamiféle beszűkülés jelének is tekinthetjük. A hatalom erős elutasítása vagy csak a diktatúrákból, vagy a kortárs közéletből való kiábrándulást jelenti, mindenesetre egységesen kedvezőtlen ítélet, szinte interdiktum alá esik ez a fogalom. Az, hogy a hatalom változója az anyagiak felértékelésével mutat a legnagyobb együttmozgást, arra vall, hogy leginkább gazdasági kontextusban nyer értelmet számukra a hatalom kifejezés.

Az előnyben részesített értékek együttes előfordulását faktoranalízis segítségével megvizsgálva, öt rejtőzködő preferenciatípusra derült fény. A defenzív-materiális típusban az anyagi javak nagy fontosságot nyernek a szűk körű közösségi értékek felértékelése mellett, az anyagi biztonság kínál keretet a befelé forduló boldogságkereséshez. Az új-materiális típus legmarkánsabb jellemzője az anyagi javak, a pénz és a hatalom erőteljes felértékelése. A harmadik típusban határozottabban immateriális értékek összpontosulnak, és ezek élményközpontúságukkal, társadalmi kötöttségektől való távolságtartásukkal is közelebb állnak ahhoz, amit Inglehart (1997) nyomán posztmateriálisnak szoktunk nevezni. Mivel azonban a társas irányultság hiányzik belőle, és sajátosan az egyéni kreativitás, az individuális szabadság kap itt hangsúlyt, határozottan elkülöníthető az első típustól, így posztmateriális-individualista érték-típusnak neveztük el azt. A negyedik típus gerincét egyértelműen a hit, a vallásosság képezi, s ebben a változóban kap egyedül nagy hangsúlyt a hagyománytisztelet, ami miatt tradicionálisnak nevezhető. Az ötödik típust elsősorban a társadalmi rend, a stabilitás magasra értékelése határozza meg, karakterisztikumát kevésbé adja a haza iránti elkötelezettség, ezért nagyközösségi értékpreferencia-típusnak neveztük el azt.

A zenével kapcsolatos tapasztalatok közül elsősorban a hangszeres zenélés és az értékorientáció kapcsolatát vizsgáltuk, és azt tapasztaltuk, hogy két esetben mutatkozik szignifikáns összefüggés az értékrend és a zenélés között (6. ábra). A tradicionális orientáció szignifikánsan (0,002) és kedvező irányban, az új-materiális orientáció pedig szignifikánsan (0,002) kedvezőtlen irányban jár együtt a hangszeres zenéléssel.

6. ábra: A hangszeres zene és a hallgatói értékorientációk kapcsolata
(faktorszórok átlagai)

Forrás: Regionális Egyetem 2005

Amikor a hallgatók összevont zenei tőkéje és értékorientációja között kerestünk kapcsolatot, ez már nem mutatkozott szignifikánsnak. Véleményünk szerint ennek az a magyarázata, hogy a zenei tőkeindex egyik komponense (a lemezekkel való ellátottság) a család gazdasági státusának befolyása alatt áll, s így az összefüggés már nem olyan világos, mint a fenti ábrán mutatott esetben. Arra a következtetésre jutottunk, hogy pontosabb képünk lehet a zene hatásáról, ha a zenei tőke több dimenziójának egyenkénti, részletező elemzését végezzük el.

Zenei tőke és hallgatói előmenetel

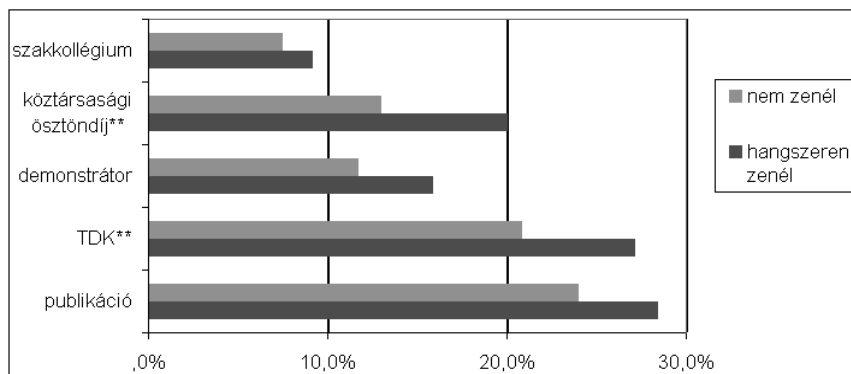
A hallgatói eredményesség fogalmának és kritériumainak meghatározása széleskörű viták tárgya. A sikeres felsőfokú tanulmányok jó mutatói lehetnek a hallgatói évek alatt teljesített nem kötelező vállalkások: publikációk, a TDK-dolgozat, a megszerzett demonstrátori beosztás, az elnyert köztársasági vagy más ösztöndíjak és a szakkollégiumi tagság. Az ezen a területen felmutatott eredmények alapján eredményességi indexet alkottunk. Amennyiben a hallga-

tónak a felsoroltak (publikáció, TDK-dolgozat, demonstrátori beosztás, köztársasági ösztöndíj, a szakkollégiumi tagság, ösztöndíjak) közül legalább egy teljesítménye van, akkor a teljesítménye már túlmutat az átlagos hallgatóén.²⁴

A hangszeren zenélő hallgatók teljesítménye figyelemre érdemes. Feltételezhető lenne, hogy a hangszeres zenélés elvonja őket a tanulmányi munka önként vállalható dimenzióitól, azonban ezzel éppen ellenkező eredményeket kaptunk. Egyrészt szignifikánsan nagyobb arányban írtak tudományos diákköri dolgozatot (0, 027) és szereztek köztársasági ösztöndíjat (0,006), mint a nem zenélők, és bár nem szignifikáns az összefüggés, de valamivel nagyobb arányban vállaltak demonstrátorságot és szakkollégiumi tagságot, írtak publikált dolgozatot.

Ez arra vall, hogy a hangszeren zenélő hallgatók határozottan jó eredményt mutatnak. A szülő iskolázottságának hatásával kontrollálva azonban azt tapasztaltuk, hogy míg a legalább egydiplomás szülő hatása szignifikáns az eredményesebb hallgatók közé való bekerülésre, addig a zenélés hatása – bár jótékony, de – nem szignifikáns (7. ábra).

7. ábra: A hallgatói extrakurrikuláris vállalások és eredményesség a hangszeren zenélő és a nem zenélő hallgatók körében, százalék

Forrás: Regionális Egyetem 2005

²⁴ Ha a tényleges teljesítményeket vesszük 1-nek, és a tervezetteket nem számítjuk, akkor egy 1–7 pontos index jön létre. Ha csak egyetlen eredményt is elkönyvelhet, akkor már eredményesnek tekintettük, mivel a megkérdezettek 60 százaléka semmit nem ért el.

Korábbi kutatásainkban az átfogóbb, többdimenziós hallgatói eredményességi mutatók mellett érveltünk. Egyik dimenzióknak egy bizonyos pályára való felkészültség érzését tartjuk, amit az egyetem és a munka világa közötti átlépéshez, a munkába álláshoz és a munkához való viszony tesz világossá. Egy másik eredményességi dimenzió a felsőoktatás másik funkcióján, a további tanulásra való felkészülésen alapul, hiszen (egy fajta logika szerint) eredményes az a felsőoktatásban tanuló hallgató, aki a jelenleginél magasabb oktatási szintre törekszik. A felsőoktatási eredményesség fogalmának harmadik dimenziója a felsőoktatás értelmiségképző funkciója felől közelíthető meg, az olvasásra, tanulmányokra több időt szánó embert fogtuk fel értelmiséginek. A felsorolt dimenziókból kapott eredményességi indexpontok alapján a zenei tőkével kisebb vagy nagyobb mértékben ellátott hallgatók csoportjaiban szignifikáns különbséget találtunk a magasabb zenei tőkével rendelkezők javára. Az alacsony zenei tőke csoportban az eredményességi átlagpontszám 4,0 volt, a magasabb tőkéjű csoportban pedig 4,4, és az összefüggés szignifikancia szintje 0,009. A két tőkefajta regressziós modellben való összemérése alapján úgy látszik azonban, hogy a kari átlagnál eredményesebb hallgatóvá váláshoz biztosabb erőforrás a szülői iskolázottságban mért kulturális tőke, mint a zenei tőke.

Összegzés; az eredmények értelmezése

Elemzésünk végén leszögezhetjük, hogy a fiatal korosztályok nagyobb zenei aktivitása mintánknak is megragadható, ami a zenei események látogatásában, a hangszeres zenélési gyakoriságában, valamint a zenei tőke objektívalt formában mutatkozott meg. Ezeknek a magasabb értékeknek a magyarázatát egyrészt a generációs különbségekben, másrészt a sajátos társadalmi-kulturális közegben kereshetjük.

A zenével kapcsolatos tevékenységi formákra legerősebb hatást, a korábbi kutatás eredményeivel egybevéve, az iskolai végzettség gyakorolta – bár hallgatói mintáról lévén szó, jelen esetben ez a szülők iskolai végzettségét jelentette. Kiemelésre érdemes, hogy a településtípus és gazdasági tőke hatása jelen vizsgálati eszközökkel nem, vagy alig volt megragadható. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni azt a tényt, hogy a zenei aktivitási formák a hallgatói életmód során komplex tevékenység-rendszerbe illeszkednek be. A szabadidős klaszterek vonatkozásában kijelenthetjük, hogy a hangszeres zene és a koncertlátoga-

tások túlnyomórészt a praktikus, tanulás-orientált csoportban ragadhatók meg (bár dominánssá ott sem válnak), ahol is e tevékenységi formák a modern elemekkel ötvöződve képezik a hallgatók mindennapjainak részét.

Elemzésünk egyik legfontosabb tanulsága a tömegkultúrához sorolható zenei műfajok és a komolyzene fogyasztása közötti távolság, amit a koncertek-hangversenyek látogatásának gyakoriságával igyekeztünk feltárni. A komolyzenéhez kapcsolódó változók mintázatai jól láthatóan rendeződnek össze, s képeznek a hallgatók életvilágában egy olyan szeletet, amely a bourdieui értelemben vett középosztálybeli tudás bázisát is adják. A karok és intézmények közötti eltérések a zenei kultúrában arra hívják fel a figyelmet, hogy az így szerzett tudáselemek és viselkedési minták eloszlása nem esik egybe a karok presztízsének alakulásával.

Az értékorientációk szerinti elemzés azt mutatta, hogy a zenei tőke nemcsak az iskolázottságban megmutatkozó szülői kulturális tőkével, hanem bizonyos értékek preferálásával is szoros összefüggésben áll. A tradicionális értékorientáció kifejezetten növeli, a materiális pedig csökkenti a zenei tőke felhalmozását. A tanulmányi előmenetel és a zenei tőke összefüggésének csupán egy aspektusát vizsgáltuk, a hallgatói extrakurrikuláris tanulásban való részvétellel képviselve az előbbi.

IRODALOM

- ANTALÓCZY Tímea – FÜSTÖS László – HANKISS Elemér (2010): *Magyarország kulturális térképe*. In. ANTALÓCZY – FÜSTÖS – HANKISS: *Mire jó a kultúra?* Magna Produkció, Bp., 14–53.
- ANTROP-GONZÁLEZ, René – VÉLEZ, William – GARRETT, Tomás (2003): *Where are the academically successful Puerto Rican students? Five Success Factors of High Achieving Puerto Rican High School Students* Working Paper 61.
<http://www.jsri.msu.edu/RandS/research/wps/wp61.pdf> . (2008. 12.12)
- BABO, Gerard D. (2004): *The Relationship Between Instrumental Music Participation and Standardized Assessment Achievement Of Middle School Students*. Research Studies in Music Education 22. 14. 1-15. DOI: 10.1177/1321103X040220010301
- BAHNA-JAMES, Tara (1991): *The relationship between mathematics and music: secondary school student perspectives*. Journal of Negro Education 60. 3. 477-485.
- BAUER Béla – SZABÓ Andrea (2005): *Ifjúság 2004 Gyorsjelentés*. Mobilitás Ifjúságkutató Intézet, Bp.

- BENEDEK Miklós (2010): *A kulturális fogyasztás budapesti színterei*. In: ANTALÓCZY – FÜSTÖS – HANKISS: *Mire jó a kultúra?* Magna Produkció, Bp., 54-91.
- BOURDIEU, Pierre (1978): *A társadalmi egyenlőtlenségek rendszere*. Gondolat, Bp.
- BROH, Beckett A. (2002): *Linking extracurricular programming to academic achievement: Who benefits and why?* *Sociology of Education* 75. 1. 69-95.
- COOLEY, Van E.; HENRIKSEN, Larry W.; VAN NELSON, C.; THOMPSON, Jay C. *Journal of Alcohol and Drug Education* 40. 2. 71-87.
- DEASY, Richard J. (2002): *Critical Links: Learning in the Arts and Student Achievement and Social Development*, Washington: Arts Education Partnership
- FÉNYES Hajnalka (2010): *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása?* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- GEREBEN Ferenc (1999): *Identitás, kultúra, kisebbség. Felmérés a közép-európai magyar népesség körében*. Osiris, Bp.
- HAUSMANN Alíz (2012): *Ízlés vagy sodródás? Összefüggések a romániai magyar középiskolások zenei ízlése, zenével kapcsolatos magatartása és értékrendje, kulturális fogyasztása között*. PhD értekezés ganymedes.lib.unideb.hu:8080/.../Hausmann_Alice_Ertekezes-t.pdf
- HUNYADI Zsuzsa (2005): *Kulturálódási és szabadidő eltöltési szokások, életmód csoportok*. Magyar Művelődési Intézet, Bp.
- INGLEHART, Ronald (1997): *Kultureller Umbruch. Weltwandel in der westlichen Welt*. Frankfurt: Campus Verlag
- JOHNSON, Christopher – MEMMOTT, Jenny (2006): *Examination of relationships between participation in school music programs of differing quality and standardized test results*. *Journal of Research in Music Education*, 54. 4. 293-307. DOI: 2307/4139752
- KOZMA Tamás – PUSZTAI Gabriella (2006): *Hallgatók a határon: Észak-alföldi, kárpátaljai és partiumi főiskolások továbbtanulási igényeinek összehasonlító vizsgálata*. In: KELEMEN Elemér – FALUS Iván (szerk.): *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. Műszaki Könyvkiadó, Bp., 2005., 423-453.
- LOSONCZI Ágnes (1969): *A zene életének szociológiája*. Zeneműkiadó, Bp.
- MCNEAL, Ralph B. (1999): *Parental Involvement as Social Capital: Differential Effectiveness on Science Achievement, Truancy and Dropping Out*. *Social Forces* 78. 1. 117-144.
- MEIER, Ann (1999): *Social Capital and School Achievement Among Adolescents* CDE Working Paper 1-53. <http://www.ssc.wisc.edu/cde/cdewp/99-18.pdf> (2006. 12.12)
- PUSZTAI Gabriella (2009): *A társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra*. Új Mandátum, Bp.

Kovács Tibor: Tündértánc (1984)